

UN MUR D'INDIFERÈNCIA

LA RUTA ALGERIANA DE LA MEDITERRÀNIA OCCIDENTAL

ÍNDEX

LA RUTA ALGERIANA DE LA MEDITERRÀNIA OCCIDENTAL: UN MUR D'INDIFERÈNCIA	3
---	---

ELS HARRAGA: CREMAR LES BARRERES	6
----------------------------------	---

Com s'organitzen i qui són?	9
-----------------------------	---

El trànsit i l'arribada	12
-------------------------	----

MAPES DEL QUE ÉS INVISIBLE	17
----------------------------	----

Anàlisi d'actors socials	19
--------------------------	----

HISTÒRIES DE VIDA	26
-------------------	----

Història de vida I: Bilal, el dolor i la lluita per la justícia	26
--	----

Història de vida II: Salma i el lideratge de la diàspora	30
---	----

LA RUTA ALGERIANA DE LA MEDITERRÀNIA OCCIDENTAL: UN MUR D'INDIFERÈNCIA

Com en altres indrets de la Mediterrània convertits en les darreres dècades en rutes migratòries cap a Europa, la mar que hauria d'unir els pobles és en aquests moments un gran mur invisible on cada dia es posa en perill la vida de les persones.

En concret, la ruta algeriana és travessada per una sèrie de processos estructurals de violència globalitzada que es repeteixen en altres fronteres del món, i que converteixen les persones que hi transiten en grups sensibles a patir violacions greus dels seus drets fonamentals.

De totes les rutes d'accés a l'Estat espanyol, aquesta presenta unes característiques específiques i és la segona que més víctimes ha reportat en els darrers cinc anys i paradoxalment la més invisibilitzada.¹ Les persones migrants en aquest camí estan més estigmatitzades que en altres trajectes migratoris, i aquesta circumstància acaba afectant les víctimes dels sistemes de control i també els seus familiars.

Per això, aquest informe neix amb la vocació d'aportar llum sobre la frontera de la Mediterrània Occidental per on transiten persones que es desplacen des d'Algèria a Andalusia Oriental, Múrcia, el País Valencià i les illes Balears.

En el treball de camp que ha duit a terme el nostre equip no han faltat referències als intercanvis històrics amb la riba algeriana de la Mediterrània. En diferents entrevistes es varen rememorar els moriscs que fugiren en vaixells al segle XVII per ser acollits a Algèria quan eren perseguits pel seu passat musulmà.²

En el record també va estar present el cas de l'Stanbrook, la fotografia icònica³ del qual el mostra al port d'Alger mig bolcat pel pes de la ingent quantitat de persones que fugien de la Guerra Civil espanyola. Un mes varen trigar a desembarcar els 3.000 refugiats que es trobaven dins del vaixell.

Més propers encara pel menor temps transcorregut, durant la investigació es va fer memòria dels menorquins que varen sortir durant les dècades de 1940 i 1950 perquè, com varen esmentar en una de les reunions durant l'elaboració d'aquest informe, "passaven gana".⁴

1. Segons les dades recollides per l'Observatori de Drets Humans de la nostra organització, almenys 1.562 persones han mort o desaparegut a la ruta marítima algeriana entre 2018 i 2022, una tendència que, a més, ha estat ascendent durant els darrers anys, en què s'ha registrat un total de 503 víctimes el 2021 i 464 el 2022. Per a més informació, vegeu Ca-minando Fronteras, 2022, "Víctimas de la Necrofrontera 2018-2022. Por la memoria y la justicia". Disponible a: <https://caminandofronteras.org/wp-content/uploads/2022/12/Informe-Victimas-necrofrontera-2018-2022-ES.pdf>

2. Per a més informació sobre com el litoral central del Magrib va esdevenir terra d'acollida per als moriscs que cercaven refugi després d'haver estat expulsats de la península Ibèrica, vegeu Bendimerad-Benosman, N. [2020] "Los moriscos en Argelia: asentamiento social y desarrollo protoindustrial", Revista Argelina, 10: 15-47. Disponible a: https://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/108151/1/Revista-Argelina_10_02.pdf

3. Per a més informació sobre l'Stanbrook i la duresa de l'exili republicà a conseqüència de la repressió franquista, vegeu Maestre, A. [2014] "Stanbrook, los últimos exiliados de la guerra". Disponible a: <https://www.lamarea.com/2014/03/30/stanbrook-los-ultimos-exiliados-de-la-guerra/>

4. Per a més informació, vegeu Marimon Riutort, A. [2013] "El sur también existe. Las relaciones migratorias entre las islas Baleares y la Argelia francesa (1830-1962)". Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea, 12: 55-77. Disponible a: https://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/34287/1/PYM_12_02.pdf

Malauradament, aquesta fam avui ha esdevingut una categoria dins el sistema de control migratori. Són els anomenats migrants econòmics i, en emmarcar-los en aquest concepte, se'ls priva dels drets més fonamentals quan inicien projectes migratoris.

Per això, partir d'un coneixement situat ens du a construir un relat d'unió entre els pobles que posa en el centre els drets humans.

Amb aquesta vocació, durant un any de recerca hem treballat en diferents llocs de la ruta algeriana a banda i banda de la frontera. La sensació més aclaparadora en aquest temps ha estat el gran mur de desconeixement que permet invisibilitzar, estigmatitzar, violentar i soscavar els drets de les persones migrants en aquest trajecte migratori.

A l'Estat espanyol se sap molt poc d'Algèria, i en aquest escàs coneixement entren en joc els prejudicis sobre les persones que travessen la mar. El nostre país és destí i trànsit, ja que moltes d'aquestes persones no es queden als territoris de l'Estat espanyol, sinó que continuen cap a altres països d'Europa.

A Algèria se sap molt poc de l'Estat espanyol, dels seus procediments administratius, de les polítiques, del paper de les organitzacions socials, la qual cosa deixa en situació d'indefensió les persones migrants i les seves famílies.

En aquest darrer any, hem pogut constatar aquesta llunyania de coneixement, amb una dimensió de distància fins i tot emocional entre aquestes dues ribes de la Mediterrània. No podem oblidar, a més, que algunes institucions públiques fomenten aquesta situació com a part de l'entramat de control migratori, que afavoreix l'estigmatització de les persones procedents d'Algèria i invisibilitza les violacions de drets humans que a les quals s'enfronten elles i els seus familiars.

Per donar resposta, en la mesura de les nostres possibilitats, a aquesta construcció de coneixement transnacional, la nostra organització ha duit a terme una investigació sobre els pilars metodològics següents.

S'hi va aplicar una metodologia qualitativa transnacional amb l'elaboració de cinc diaris de camp a les illes Balears, Andalusia Oriental, Múrcia, el País Valencià, França i Algèria. En el marc dels diaris de camp es varen fer entrevistes semiestructurades als perfils següents:

- 28 familiars de víctimes de la ruta migratòria, entre els quals 15 dones.
- 13 persones que varen fer la ruta migratòria, entre les quals 4 dones.

- 4 líders comunitaris, entre els quals 2 dones.
- 23 representants d'organitzacions socials, entre els quals 13 dones.
- 8 representants d'administracions públiques, entre els quals 6 dones.

També varem organitzar els grups de discussió següents:

- 2 grups de discussió amb treballadors d'organitzacions socials.
- 2 grups de discussió amb familiars de víctimes de la ruta migratòria.

El coneixement compartit a través dels diaris de camp s'ha complementat amb dues eines: d'una banda, l'estudi de casos, que ens ha permès introduir un enfocament diacrònic a l'estudi, i de l'altra, una anàlisi d'actors implicats,⁵ que ha reforçat la investigació en un dels punts més complicats, les persones mortes i desaparegudes a la ruta algeriana.

També s'ha fet una anàlisi de fonts, entre les quals s'ha comptat amb la part bibliogràfica. No obstant això, també s'han pres com a referència a l'anàlisi el paper de les xarxes socials, entre les quals destaquen els grups de Facebook i Tik Tok, eines usades pels familiars per cercar víctimes de la ruta algeriana.

“Mir tot el temps la informació de Facebook per si hi ha alguna notícia. Hi ha molts de grups; se n'ha fet un amb els desapareguts del dia 3 de gener, que són molts; varen sortir d'Orà i no se sap res d'aquestes embarcacions. Aquí tens les fotos de la gent, contactes de les famílies, hi és tot””, dona migrant algeriana en un grup de discussió sobre desapareguts a la mar.

5. Esta metodología de análisis en investigación social se caracteriza por poner el acento en las identidades de los actores que tienen interés en el fenómeno estudiado, en su caracterización, en sus formas de incidencia y en las limitaciones a las labores que realizan, y se integra dentro de la corriente analítica del análisis de redes y relaciones sociales. Para más información, véase Aguirre, J. L. [2014] "Actores, relaciones y estructuras: introducción al análisis de redes sociales". Revista Hologramática, 20(7): 161-187. Disponible en: https://ri.conicet.gov.ar/bitstream/handle/11336/35832/CONICET_Digital_Nro.da6a2c39-644e-41c6-b835-044ef5e1e474_A.pdf?sequence=2&isAllowed=y

HARRAGAS: QUEMAR LAS BARRERAS

El concepte harraga⁶ apareix de manera recurrent en el relat de la migració des d'Algèria i es repeteix també en altres rutes migratòries. A les entrevistes duites a terme durant el nostre treball de camp, ha estat ben present el valor d'aquest terme per donar nom, que ha adquirit una àmplia dimensió social i pública i serveix de referent a nombroses pàgines de xarxes socials.

Tot i que a partir de la dècada de 1990 el terme ja apareix vinculat a les migracions, l'any 2006 agafa més protagonisme per referir-se als processos de pas de fronteres que es donen cap a Europa a bord d'embarcacions, o per via terrestre, com en el cas de les fronteres de Ceuta i Melilla.

L'accepció és compartida en dàrija⁷ i en àrab algerià i procedeix de la paraula haraqa ('cremar'). Les persones que viatgen sense documentació i que s'atreveixen a transitar pel mur del control migratori s'anomenen harraga.⁸ Els perfils han anat variant i, encara que al principi el concepte feia referència a homes joves, molts d'ells adolescents, de nacionalitat marroquina o algeriana, la darrera dècada el terme s'ha ampliat per referir-se persones d'altres nacionalitats i engloba també la migració de les dones.

Algèria és país d'origen, trànsit i destí de les persones migrants, tot i que les sortides des de les costes d'aquest país comencen a tenir més presència a partir de l'any 2006, amb dues rutes predominants: la de la Mediterrània Occidental cap al Llevant espanyol i la de la Mediterrània Central cap a Itàlia.

Davant la presència cada cop major d'aquesta realitat migratòria, l'any 2008, en el marc del procés de col·laboració en l'externalització de fronteres amb Europa, l'Estat algerià promulgà la Llei núm. 8-11, de 25 de juny de 2008, que determina les condicions d'entrada, circulació i sortida d'estrangers, amb un enfocament eminentment punitiu.⁹

El 25 de febrer de 2009, es publicà l'article 175 bis al Codi penal, que complementa la Llei núm. 66-156 i que castiga la sortida del territori nacional amb penes de presó i multes, aplicables també a persones menors d'edat.¹⁰

A partir de l'any 2012 es viu un repunt de sortides a la Mediterrània Occidental amb destinació principalment cap a les

6. "L'emigració irregular o clandestina, denominada amb la paraula harraga, que significa en àrab 'cremar', o amb la paraula haraqa, que significa en àrab 'cremadors', ha esdevingut els darrers anys un fenomen que preocupa tant les autoritats públiques i els dirigents polítics com els universitaris, la societat civil i els ciutadans corrents" [la traducció és nostra]. A Laddelaoui, H. [2009] "Harraga ou la forme actuelle de l'émigration irrégulière des Algériens" CARIM-AS 2009/18, Robert Schuman Center for Advanced Studies, San Domenico di Fiesole (FI): Institut Universitaire Européen: pàg. 2.

7. Nom amb què es coneix el conjunt de varietats dialectals de l'àrab parlades al Marroc, molt similars a les modalitats parlades a Algèria, Tunísia i part de Líbia. Dàrija significa 'paraules simplifiquades' o 'dialecte simplificat'.

8. En poques paraules: en comptes de dir 'he fet un viatge clandestí', en àrab es diu 'he cremat la frontera'. Segons uns, és perquè antigament es cremaven els documents abans d'anar-se'n; altres diuen que és per la vella història de Tàriq ibn Ziyād, el capítol àrab que l'any 711 es va endinsar a l'Espanya visigoda i, segons la llegenda, en desembarcar a Algesires, abans de la batalla va fer cremar les naus, mentre exclamava que hi havia de vencer o morir, però no tornarien enrere com a perdedors. Aquesta vegada, però, els harraga varen cremar la frontera i també el vaixell. Text disponible a: <https://rebellion.org/harraga-quemar-la-frontera/>

9. Podeu consultar el text jurídic complet, que tipifica com a delictes la 'immigració per vies irregulars' i imposa penes de presó de sis mesos a dos anys, a: <https://www.refworld.org/docid/59431d74.html>; així com a la pàgina web del Ministeri de l'Interior algerià (<https://www.interieur.gov.dz/index.php/fr/le-ministere/le-minist%C3%A8re/textes-legislatifs-et-reglementaires/59-les-etrangers-et-les-conventions-consulaires/500-loi-08-11-du-25-juin-2008-relative-aux-conditions-d%E2%80%99entr%C3%A9e,-de-s%C3%A9jour-et-de-circulation-des-%C3%A9trangers-en-alg%C3%A9rie.html>)

10. Podeu consultar el text legal a: <https://www.joradp.dz/FTP/jo-francais/2009/F2009015.pdf>

costes del Llevant. Els mitjans nacionals algerians es fan ressò d'aquesta situació amb diferents publicacions que posen el focus en la diàspora de la joventut del país.¹¹

La nostra investigació s'ha centrat en l'evolució de la ruta algeriana des de 2018, quan s'incrementen les arribades de persones algerianes a costes espanyoles. A partir d'aquesta data, les sortides des d'Algèria han tingut una presència regular, amb destinació cap a Almeria a l'oriental andalusa; cap a Múrcia, Alacant i València, i en el trajecte més llarg, en direcció les illes Balears.

Així, en aquesta ruta els harraga són majoritàriament de nacionalitat algeriana, i en un percentatge petit s'han identificat persones procedents de Síria, Iemen, Palestina, el Marroc, Guinea, Mali, Burkina Faso i Camerun, que han fet servir Algèria com a país de trànsit migratori. De moment, la presència d'altres nacionalitats continua sent minoritària i no assoleix la importància que tenen a la resta dels països del Nord d'Àfrica, com el Marroc, Líbia i Tunísia.

L'any 2019 a la costa d'Andalusia Oriental seguien arribant persones amb perfils de procedència variada, que sortien des del Marroc i Algèria. Amb tot, a partir de la pandèmia es redueix el nombre de persones que procedeixen de costes marroquines i des de juliol de 2020 fins al moment de la publicació d'aquest informe, la majoria de les persones que arriben a la costa oriental andalusa, en concret a Almeria, ho fan des d'Algèria. A final de l'any 2021 comencen a aparèixer altres nacionalitats barrejades amb algerians que comparteixen embarcacions i transiten per aquesta cruïlla migratòria, majoritàriament persones de Síria, Iemen i Palestina. No obstant això, cal remarcar que l'any 2022 es produeix un augment de persones d'altres nacionalitats procedents de l'Àfrica occidental i que ho fan sobretot en embarcacions que es dirigeixen cap a les illes Balears.

“Les persones negres tenim molt difícil sortir d'Algèria. Per això, anam al Marroc o a Tunísia. Aquí no és com al Marroc, però alguns s'aconsegueixen embarcar en pasteres mixtes i també llançar les seves pròpies embarcacions. La gent àrab surt més barrejada amb els algerians, però els negres ho tenen més difícil. No és un camí fàcil, la veritat, tenim companys que volien anar fins a Mallorca i encara avui segueixen desapareguts””, líder comunitari guineà en trànsit per Algèria.

11. Per a més informació, vegeu El Watan (2018), “L'arsenal répressif contre les harraga est le même développé contre les mouvements sociaux”. Disponible a: <https://www.elwatan.com/edition/contributions/larsenal-repressif-contre-les-harraga-est-le-meme-developpe-contre-les-mouvements-sociaux-12-03-2018>

Andalusia Oriental té experiència amb fluxos migratoris procedents del Marroc, però les illes Balears, Múrcia i el País Valencià són exclusivament llocs d'arribada d'embarcacions que surten de la costa algeriana. Des d'Orà i Mostaganem les destinacions

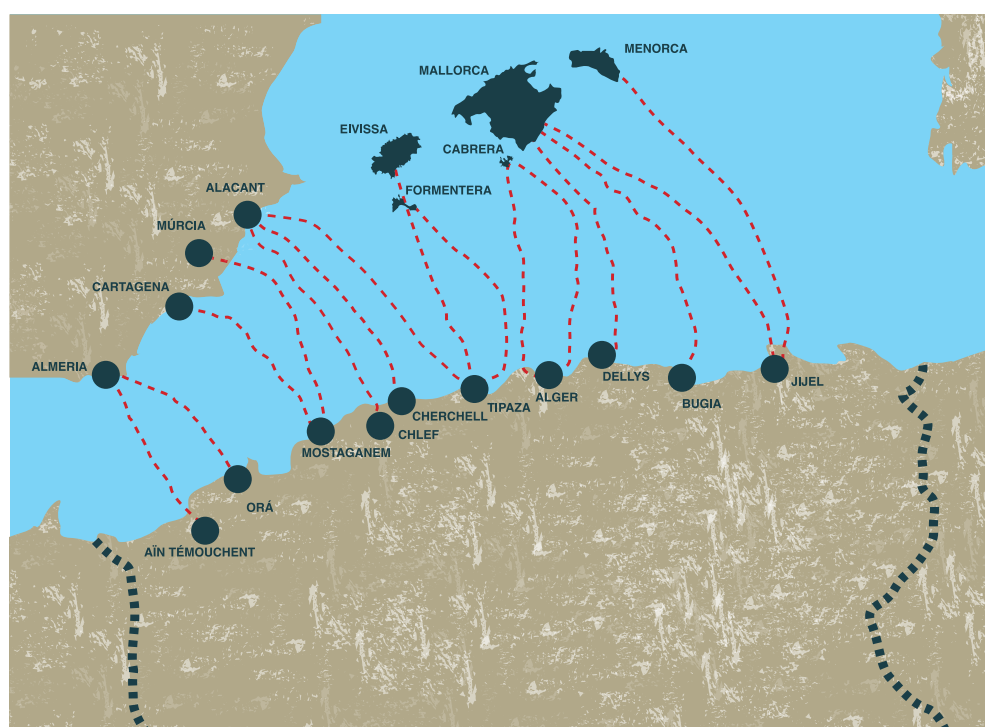
preferents són Almeria i Múrcia, el camí més curt cap a l'Estat espanyol.

La perillositat de la ruta comença a augmentar quan s'afronten trajectes més llargs, com els que surten des de Tipasa, Chlef o Sersell amb l'objectiu d'arribar a zones de Múrcia i el País Valencià.

La importància que la ruta migratòria marítima algeriana ha anat adquirint en els darrers anys també es percep a través de les xifres d'arribades de persones procedents d'aquest país a les illes Balears, que és el trajecte més perillós de tots els que s'han esmentat. Les dades facilitades per la Subdelegació del Govern¹² mostren que s'ha passat de 41 embarcacions amb 507 persones a bord el 2019 a un total de 176 embarcacions i 2.637 persones el 2022. L'increment més gran es va produir el 2020, quan les 1.464 persones arribades varen marcar una pujada del 180 % respecte a les xifres de 2019. La majoria de les embarcacions arribades a territori balear varen partir de la regió costanera central d'Algèria, on es localitzen ciutats com Alger, Tipasa, Sersell, Bugia, Dellys i Gíger.

L'any 2022 ha suposat la consolidació d'aquesta ruta, que, com veurem al llarg d'aquest informe, necessita una anàlisi adequada que permeti trobar solucions als reptes en matèria de drets humans a aquesta zona de la frontera.¹³

LA RUTA ALGERIANA DE LA MEDITERRÀNIA OCCIDENTAL

12. Catany, M. [2023] "La llegada de inmigrantes en patera se ha multiplicado por cinco desde el 2019". Disponible a: <https://www.ultimahora.es/noticias/local/2023/01/01/1854273/pateras-baleares-llegada-inmigrantes-patera-multiplicado-por-cinco-des-2019.html>

13. Segons les dades recollides per l'Observatori de Drets Humans de la nostra organització, almenys 1.562 persones han mort o desaparegut a la ruta marítima algeriana entre el 2018 i el 2022. Per a més informació, vegeu Caminando Fronteras, 2022, "Victimas de la Necrofrontera 2018-2022. Por la memoria y la justicia". Disponible a: <https://caminandofronteras.org/wp-content/uploads/2022/12/Informe-Victimas-necrofrontera-2018-2022-ES.pdf>

Com s'organitzen i qui són?

Durant la investigació hem pogut confirmar el que ja han destacat informes d'agències internacionals com la UNODC:¹⁴ l'ús majoritari a la zona de formes d'autoorganització per a la consecució dels viatges. Encara que en els darrers anys grups locals de passadors s'han obert pas oferint embarcacions millors i motors amb més capacitat per travessar més ràpidament, la situació d'Algèria difereix encara de la de Líbia, el Marroc i Tunísia i les seves formes de migració presenten més capacitat d'planificació al marge de grups criminals.

Tot i això, del costat de l'Estat espanyol, els mitjans de comunicació i les autoritats han posat el focus en els anomenats "taxis pastera",¹⁵ encara que no són l'instrument majoritari i la presència dels quals es limita als punts de la costa més propers, com Orà i Mostaganem.

Aquesta situació permet amagar la responsabilitat que té l'Administració pública de garantir el dret a la vida a la zona, en obviar que la majoria de les embarcacions que la transiten tenen serioses deficiències de seguretat.¹⁶

"Hi ha unes pasteres que es troba la gent just en el moment de la sortida, just a la sortida es paga als passadors. Molta gent surt en grup del mateix poble o barri, que molts són família i, bé, s'ajunten i cerquen algú que els ajudi a preparar el viatge, i clar també hi ha gent que sap de la mar i això, que ells mateixos se cerquen el vaixell. També hi ha la pastera que et du, et deixa i torna, però això és més la zona per anar a Almeria, clar que són viatges més curts", explica un jove algerià.

14. Investigacions recents indiquen que els traficants de migrants són presents especialment a la travessia marítima de Líbia a Itàlia, mentre que una proporció significativa de la migració irregular de Tunísia i Algèria a Europa consisteix en operacions comunitàries de suport als viatges dels seus membres –sense ànim de lucre– o viatges organitzats de manera independent (UNODC Observatory on Smuggling of Migrants, 2021, "West Africa, North Africa and the Central Mediterranean. Key Findings on the Characteristics of Migrant Smuggling in West Africa, North Africa and the Central Mediterranean", pàg. 2). Disponible a: https://www.unodc.org/res/som/docs/Observatory_Storymap_1_Final_2021.05.19.pdf

15. Vegeu exemples com Europa Press (2022). "Desmantelan una red 'taxi patera' para el traslado de inmigrantes desde Cabo de Palos y La Manga". Disponible a: <https://www.europapress.es/murcia/noticia-desmantelan-red-taxi-patera-traslado-inmigrantes-cabo-palos-manga-2022032515800.html>, o com Almoguera, P.D. (2021) "Cae un servicio de 'patera-taxi' entre Argelia, España y Francia: 500 € por pasaje". Disponible a: https://www.elconfidencial.com/espana/andalucia/2021-08-02/inmigracion-ilegal-redes-guardia-civil-de-tenidos_3213580/

16. Canal Sur Media (2022). "Al menos ocho muertos en el naufragio de una patera en Alborán". Disponible en: <https://www.canalsur.es/noticias/andalucia/andalucia/almeria/al-menos-ocho-muertos-en-el-naufragio-de-una-patera-en-el-mar-de-alboran/1829381.html>; Martín, M. (2021) "Dos muertos y nueve desaparecidos en el naufragio de una patera frente a la costa de Murcia". Disponible a: <https://elpais.com/espana/2021-03-28/dos-muertos-en-el-naufragio-de-una-patera-frente-a-la-costa-de-murcia-y-se-busca-a-nueve-desaparecidos.html>

17. Sánchez, G. (2022) "El jefe de una comisaría de Valencia afirma en un acto de la ultraderecha que «los inmigrantes que llegan en patera son todos delincuentes»". Disponible a: <https://www.elperiodicomediterraneo.com/espana/2022/10/20/comisaria-valencia-acto-ultraderecha-inmigrantes-delincuentes-77500832.html>

18. Kucukalic, E. (2021) "Menores en el blanco de la ultraderecha". Disponible a: <https://valenciaplaza.com/menores-en-el-blanco-de-la-ultraderecha>

Tot i que el nostre col·lectiu aposta per una aproximació individualitzada a les històries migratòries, entenem la necessitat d'agrupar les situacions d'expulsió que empenyen les persones algerianes a transitar per la ruta migratòria marítima, per la qual cosa hem centrat aquesta investigació a comprendre qui són els harraga.

De nou en l'anàlisi d'aquest informe trobam que la imatge de les persones que surten d'Algèria està vinculada a un perfil d'homes joves, que moltes vegades els mitjans de comunicació i les administracions públiques presenten com a delinqüents,¹⁷ cosa que provoca una estigmatització semblant a la que pateixen els adolescents en processos migratoris, els mal anomenats MENA.¹⁸ Aquesta generalització d'agrupar tots els processos migratoris algerians sota aquest paraigua és un risc per al respecte als drets humans d'aquesta població i provoca que no s'identifiquin situacions específiques que necessitarien

una protecció especial, i fins i tot arriba a afectar els drets de potencials refugiats.¹⁹

No obstant això, com sabem, els perfils de persones en moviment són molt més complexos i necessiten una anàlisi més exhaustiva i individualitzada. Si bé és cert que les edats de la diàspora algeriana són baixes, la majoria menys de 30 anys, i que el percentatge d'homes sols supera la resta dels grups, en aquesta ruta migratòria hi ha grups molt variats, entre els quals destaca la presència de dones i unitats familiars, moltes famílies monoparentals femenines.

Pel que fa als homes joves que viatgen sols, destaquen situacions d'empobriment, manca d'expectatives de futur i participació en lluites pels drets socials i polítics a Algèria, i s'identifiquen persones vinculades al Hirak²⁰ i també grups ètnics desfavorits i que durant segles han patit discriminació per part de les administracions públiques del seu país.

En los procesos de migración familiar está involucrado un perfil de edad mucho más amplio donde las causas de expulsión del país de origen obedecen a la falta de derechos, como el de la salud, la infancia, o los que afectan a las mujeres.

En els processos de migració familiar el perfil d'edat és molt més ampli i les causes d'expulsió del país d'origen obeeixen a la manca de drets, com ara la salut, la infància o els drets que afecten les dones.

Una de les causes més vulnerabilitzadores que s'han detectat durant aquest informe ha estat la violència masclista. Alts graus de tortura cap a les dones algerianes i la seva normalització s'han detectat tant en el cas de les arribades familiars com en dones que viatgen soles o que ho fan amb els seus infants.

Hi ha dones a la ruta migratòria que arriben a l'Estat espanyol en les situacions de vulnerabilització següents:

- Joves tutelades en centres de menors al país d'origen, en contextos alts d'empobriment, víctimes de violència masclista i que varen trobar una oportunitat de pujar a una embarcació.
- Mares soles, divorciades, repudiades o en contextos de prostitució, que pateixen una alta vulnerabilitat i que són víctimes de violència masclista.
- Dones víctimes de violència masclista que han patit processos de tortura que les han destrossat físicament i psicològica. Moltes presentaven terribles cicatrius físiques, però també psicològiques en forma de pors i traumes.

19. Sánchez, G. (2022) "Interior ignoró a la Audiencia Nacional y deportó a un solicitante de asilo argelino que denunció torturas". Disponible a: https://www.eldiario.es/desalambre/interior-ignoro-audiencia-nacional-deporto-solicitante-asilo-argelino-denuncio-torturas_1_9016731.html

20. Moviment polític i social de protestes pacífiques que es va iniciar a Algèria a partir del 16 de febrer de 2019, primer a escala local i després a escala nacional, per reclamar la renúncia del president Abdelaziz Buteflika, que era al poder des de 1999 i que acabava de presentar-se a un cinquè mandat. Les protestes varen continuar fins i tot després de la dimissió de Buteflika, a causa principalment de la repressió política, la violència policial, la vulneració de llibertats fonamentals, el deteriorament de les condicions de vida i del poder adquisitiu, l'elevada taxa d'atur entre la població jove i el debilitament dels serveis públics arreu del país.

Quan parlem d'infància a la ruta algeriana, trobam infants i adolescents que poden afrontar diferents circumstàncies.

- Venen amb les seves famílies, en alt percentatge monoparentals femenines, i també presenten problemes de salut, diversitats funcionals, malalties cròniques i fins i tot terminals.
- Adolescents que viatgen sols, la majoria amb familiars a altres països d'Europa, sobretot a França.

“A l'altra banda de la mar, Orà s'ha convertit en la ciutat d'arribada de persones que arriben de diferents llocs d'Algèria per intentar travessar la frontera animades per un trànsit més curt cap a l'Estat espanyol i amb la finalitat de pal·liar els riscos de la ruta migratori. Encara que també moltes persones procedeixen dels barris més empobrits de la ciutat d'Orà, moltes són joves”, declara una líder comunitària.

El trànsit i l'arribada

En el trànsit de les embarcacions per la ruta algeriana es donen situacions que afecten el dret a la vida dels harraga. Les persones no solen alertar els serveis de rescat, tret que les situacions de risc siguin molt evidents, i en molts casos quan ho arriben a ser no tenen mitjans per fer-ho. D'altra banda, els protocols de Salvament Marítim en aquesta ruta no són clars i són força arbitraris, depenent de la zona geogràfica on es produeixi la petició d'auxili. Aquest servei públic aposta per cerques passives en la majoria de les ocasions que reben alertes, i la relació amb els alertants, ja siguin familiars o organitzacions socials, és bastant opaca i complicada. Així, la majoria dels rescats els fa la Guàrdia Civil, les patrulleres de la qual estan més a prop de la costa espanyola, cosa que suposa un risc per a les embarcacions que segueixen els trajectes més llargs a la ruta.

La indefensió més gran es dona en el camí cap a les illes Balears, on durant la nostra investigació hem detectat que rarament s'activen els mitjans necessaris, entre ells els aeris, per abordar alertes a la zona. En una comparativa entre la ruta cap a les illes Balears i les Canàries, cal destacar que a l'Atlàntic hi ha majors protocols actius de cerca, amb la qual cosa es dona una discriminació regional a l'Estat espanyol. Aquesta situació, com veurem en el capítol següent, permet invisibilitzar les morts que tenen lloc durant els trajectes migratoris i provoca un impacte en els drets de les persones mortes i desaparegudes i alhora en els dels seus familiars.

Durant el procés de preparació d'aquest informe, hem constatat també que és l'arbitrarietat en l'atenció durant les arribades un dels punts en comú que tenen totes les zones, des d'Andalusia Oriental fins a les illes Balears. Cal destacar que la majoria de les persones algerianes han utilitzat en els darrers cinc anys l'Estat espanyol com a país de trànsit.

“Moltes persones no criden els serveis de rescat, prefereixen arribar a la platja, telefonar a la família i anar-se'n. Poca gent queda a Espanya, la majoria vol anar a altres destinacions com França”, explica una treballadora social.

Si feim un balanç diacrònic d'atenció a les arribades des de l'any 2018 ens trobam amb situacions diferenciades segons els territoris geogràfics que estan determinades per les relacions bilaterals entre els estats espanyol i algerià. Els dos primers anys hi va haver devolucions a Algèria i varen destacar les de-

núncies de detencions prèvies a les devolucions que es varen dur a terme al centre d'Archidona a Màlaga, on Mohamed Bouderbala va perdre la vida en condicions encara sense esclarir.²¹

Durant la pandèmia hi seguia havent arribades, fet que provocà que les persones fossin abandonades al carrer després de ser identificades per la policia, ja que la Junta d'Andalusia no va fer proves per determinar si tenien covid fins a l'agost de l'any 2020. En els moments més durs del confinament les famílies optaven per quedar-se als centres humanitaris, però la tendència general no ha estat aquesta, ja que en més del 95 % dels casos les persones que procedeixen d'Algèria han rebutjat aquests anys els recursos d'acollida i s'han traslladat a França, Dinamarca, Alemanya i Holanda.

A més, als centres d'identificació, es varen detectar casos de separacions de famílies, que han provocat que infants i adolescents passessin fins a 72 hores separats dels seus progenitors.

Entre desembre de 2020 i gener de 2021 varen tornar a operar els centres d'internament per a estrangers (en endavant, CIE) després del tancament per la pandèmia.²² El novembre de 2021 varen començar a funcionar de nou vaixells de devolució a Algèria. La reobertura dels CIE va suposar que la majoria de les persones que patien internament fossin de nacionalitat algeriana, les quals majoritàriament han estat privades de llibertat als CIE d'Algesires, València i Barcelona.

“És com una loteria a qui li toca depenent de les places que hi hagi lliures al centre: miren quines estan lliures i a partir d'aquí seleccionen les pasteres; de nou, és una arbitrarietat total; no tenim uns criteris clars de com es decideixen els internaments”, declara un membre d'una organització social.

Tanmateix, com bé sabem, la situació de les persones a la frontera depèn de les relacions bilaterals i de l'externalització del control migratori, cosa que afecta greument els drets humans. Per exemple, durant aquest període des del CIE de València varen ser tornades diverses persones que necessitaven protecció internacional.²³

En conseqüència, com que aquest tipus de relacions de control migratori es basa en equilibris molt fràgils, contraprestacions econòmiques i reconeixements territorials, la situació entre els dos països ha canviat des de la primavera de 2022. Des de la declaració de l'Estat espanyol amb l'acord de bon veïnatge amb Marroc, Algèria va disposar una sèrie de mesures contra les relacions comercials i varen cessar les repatriacions dels seus ciutadans.²⁴

21. Cenizo, N. [2018] "La muerte del migrante argelino en la cárcel-CIE de Archidona acumula un año sin respuestas". Disponible a: https://www.eldiario.es/desalambre/vida-muerte-mohamed-bouderbala-archidona_1_1769602.html

22. Sánchez, G. [2020] "Interior reobre los CIE cerrados por la pandemia para reactivar la maquinaria de expulsión de inmigrantes". Disponible a: https://www.eldiario.es/desalambre/interior-reobre-cie-espana-cerrados-pandemia-volver-deportar-inmigrantes_1_6242626.html

23. Giménez, M. [2022] "España, denunciada ante el Comité contra la Tortura de la ONU por la expulsión del activista Mohamed Benhalima a Argelia". Disponible a: https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/espana-denunciada-comite-tortura-onu-expulsion-activista-mohamed-benhalima-argelia_1_9246808.html

24. Cadena SER [2022] "Argelia suspende el tratado de amistad y congela el comercio con España tras el giro «injustificable» de su postura sobre el Sáhara Occidental". Disponible a: <https://cadenaser.com/nacional/2022/06/08/algeria-suspende-de-inmediato-el-tratado-de-amistad-buena-vecindad-cooperacion-con-espana-cadena-ser/>

Durant la investigació també vàrem demanar per les persones supervivents dels naufragis. El resultat va ser que segueixen sent enviades als CATE.²⁵ A més, aquestes persones en comptades ocasions van a un recurs humanitari amb suport psico-social, i quan reben una assistència més o menys adequada és gràcies a la pressió que exerceixen les organitzacions socials.

“Dues mares algerianes i sirianes, els seus nadons varen caure a l'aigua. A una la varen deixar al CATE i la Creu Roja va fer molta pressió perquè estigués en un lloc millor per poder fer el dol. La Creu Roja intervé amb els supervivents quan surten i els acompanya en el dol. Si hi ha cadàvers al dipòsit de cadàvers i si algú que va a la pastera diu que és familiar, sí que l'hi duen per reconèixer el cos. Al CATE les condicions són molt dures i, si, a més, acaba de morir el teu fill, imagina't”, extreballador d'una organització social.

Cal destacar, quan les embarcacions arriben a port, la presència de Frontex, sobretot en les accions vinculades amb l'operació Indalo,²⁶ una de les més costoses en aquesta zona. El personal d'aquesta agència europea és el primer a intervenir seleccionant les persones que arriben de manera aleatòria i aïllant-les. No hi ha un protocol transparent que indiqui quina és la tasca d'aquesta entitat, que al CATE d'Almeria fins i tot té un lloc dins dels mòduls prefabricats per intervenir amb les persones nouvingudes. Durant el temps que les persones estan amb els agents de FRONTEX no tenen dret a assistència lletrada ni a la presència d'organitzacions socials o entitats com l'ACNUR.

Pel que fa als infants, els adolescents que arriben afronten els problemes de determinació de l'edat que durant anys han estat denunciats per organitzacions socials i administracions, com el defensor del poble espanyol.²⁷ En principi, les autoritats policials no apliquen la minoria d'edat amb un enfocament garantista de drets, sinó que utilitzen la determinació de l'edat per afavorir els instruments de control migratori.²⁸ En aquest sentit, a ciutats com Almeria s'han donat situacions en què les ressenyes de l'edat les ha fet FRONTEX durant les primeres entrevistes després de l'arribada a la costa, i la UCRIF ha establert que el criteri d'aquest cos europeu sobre la declaració de l'edat era vàlid, amb la qual cosa es vulneren els drets dels adolescents.

Podem afirmar que l'arbitrarietat també s'ha dirigit contra les menors i aquesta arbitrarietat es converteix en violència que afecta els seus drets. Una altra de les situacions detectades en aquest informe és que els agents policials solen donar més credibilitat a la documentació d'Algèria que a la d'altres paï-

25. Sigla de "centre d'atenció temporal a estrangers". Es tracta d'edificis o recintes tancats en zones portuàries on es mantenen detingudes les persones durant un màxim de 72 hores per dur a terme la ressenya policial i prestar-los atenció humanitària (Barbero, I., 2021, "Los Centros de Atención Temporal a Extranjeros como nuevo modelo de control migratorio", *Derechos y Libertades: Revista de Filosofía del Derecho y Derechos Humanos*, 45: 267-302).

26. Dispositiu dirigit i cofinançat per Frontex, el principal objectiu del qual és controlar els fluxos d'immigració il·legal i lluitar contra el crim transfronterer a les costes i fronteres exteriors del sud de la península Ibèrica (Ministerio de Defensa, 2020, "Las Fuerzas Armadas apoyarán a la Guardia Civil en la Operación 'Indalo'", disponible a: <https://emad.defensa.gob.es/prensa/noticias/2020/06/listado/200611-firma-protocolo-Indalo.html>).

27. Per a més informació sobre les principals deficiències i vulneracions de drets produïdes en el marc d'aquests procediments, vegeu Defensoria del Pueblo (2012). "¿Menores o adultos? Procedimientos para la determinación de la edad". Disponible a: <https://www.defensordelpueblo.es/wp-content/uploads/2015/05/2011-09-Menores-o-Adultos-Procedimientos-para-la-determinaci%C3%B3n-de-la-edad1.pdf>

28. Vegeu Jiménez, M. (2011) "Intrusos en la fortaleza: menores migrantes marroquíes en la frontera sur de Europa", pàg. 244 i s.

sos a l'hora de determinar l'edat, però això també ha provocat situacions en què no s'ha estat tan diligent amb els possibles familiars que venien a recollir els adolescents. La majoria dels casos han estat nines que varen ser lliurades a adults que varen manifestar ser familiars i que duïen com a identificació passaports francesos.

En concret, Almeria és una de les províncies on no s'han fet avenços respecte a la determinació de l'edat. Les organitzacions socials no entenen quins en són els motius: si depèn de la procedència de les persones, de l'estigmatització de la població algeriana o de la manca de formació a la província de les forces i cossos de seguretat de l'Estat. D'altra banda, la Fiscalia a Almeria deixa tota la responsabilitat a la Policia, de manera que les garanties dels drets de la infància es redueixen de manera dràstica.

L'exemple que el sistema de protecció falla es veu en els tres casos d'adolescents masculins la minoria d'edat dels quals no va ser reconeguda i que varen ser internats als CIE de València, Barcelona i a Algesires.²⁹

Pel que fa a les persones menors d'edat que passen als sistemes de protecció, pateixen una gran discriminació, ja que les autoritats algerianes es neguen a expedir-los la documentació necessària per accedir als tràmits a l'Estat espanyol. Aquests adolescents són criminalitzats per part de les autoritats del país d'origen i també per part de les administracions públiques, que assumeixen els esquemes d'estigmatització que s'han creat al voltant del concepte MENA, utilitzat per assenyal·lar la infantesa migrant que arriba a l'Estat espanyol.

“Ara estam molt pitjor que quan la independència, en els anys 60 o 70. El Hirak va començar el 2018, perquè, encara que segons les lleis vivim en democràcia, en realitat els generals ho manipulen tot. Amb el Hirak, la gent està en lluita perquè estan farts de la corrupció, el poble no viu bé.

La crisi de la covid no va fer més que empitjorar-ho tot. La gent està molt disgustada. Com pot ser que estiguis 40 anys treballant i no et puguis comprar una casa? Si treballes, cobres uns 100 o 150 euros al mes, però per comprar una casa necessites com a mínim 7.000 o 8.000 euros. És impossible, no és lògic.

Aquí va ser quan jo vaig veure que no hi havia solució a la meua vida. Havia estudiat economia, però abans de marxar treballava com a venedor de formatges en un mercat.

29. Per a més informació: La Vanguardia: "Fiscalia ordena liberar a tres menores del CIE de Valencia". Disponible a: <https://www.lavanguardia.com/local/valencia/20181228/453787529825/fiscalia-ordena-liberar-tres-menores-cie-valencia-irregularidades.html>; La Vanguardia: "Paralizan la devolución de un menor argelino internado en el CIE". Disponible a: <https://www.lavanguardia.com/vida/20220221/8072114/paralizan-devolucion-menor-argelino-internado-cie-algeciras.html>; Crónica Global: "Detectan la presencia de menores en el CIE de Barcelona". Disponible a: https://cronicaglobal.elpais.com/vida/menores-cie-zona-franca-barcelona_365280_102.html

El gran problema és que acabes d'estudiar i de cop veus que no hi ha feina i que és impossible obtenir un visat. I si et poses malalt, no tens garanties que et puguin atendre o cuidar. En canvi, si te'n vas pots enviar doblers, remeses a casa, a la teva família, i això per a ells són molts de doblers.

Moltes vegades surten famílies senceres que intenten venir per mar, perquè no hi ha estabilitat tampoc, i l'únic que poden fer és anar-se'n. En el fons no volia venir, al final vaig venir sol, però m'hauria agradat quedar-me amb la meva família, la vida passa i jo no els veig.

Abans la gent sortia només des d'Orà, el camí més curt, però ara venen des de totes les ciutats, prenen més riscos. Els meus amics que varen venir amb mi han partit tots a França o Alemanya, cadascú té la seva visió sobre el que vol fer", jove algerià que va fer el camí migratori sent menor d'edat.

MAPES DEL QUE ÉS INVISIBLE

“De vegades els joves agafen com a referència la mesquita quan s’allunyen de la costa”, explica la mare d’un desaparegut assenyalant la gran mesquita d’Alger i l’horitzó de la mar que s’estén davant seu.

Un dels resultats més importants d’aquesta recerca ha estat constatar la gran dimensió de les persones desaparegudes en aquest trajecte migratori. En un context en què, com hem explicat en els capítols anteriors, el mateix sistema converteix els harraga en una població vulnerabilitzada i implementa la violació sistemàtica dels seus drets com a part estructural del control de la ruta migratòria, un gran escull és garantir la protecció de les persones mortes, desaparegudes i les seves famílies.

“Si no veuen les persones vives com han de cercar les mortes”, germana d’un desaparegut.

Per això, ens decidim a fer un capítol d’aquest informe sobre aquests fets i implementar una anàlisi contextual que ens permeti identificar els actors socials que operen a la ruta algeriana occidental i que incideixen sobre el dret humà a ser cercat i identificat.

Durant l’elaboració d’aquesta recerca vàrem poder confirmar la gran capacitat d’organització de les famílies d’aquest país que es mobilitzen per cercar i obtenir una resposta davant l’augment del nombre de víctimes a la ruta de la Mediterrània Occidental.

Cal entendre que les desaparicions són delictes que converteixen les famílies de les persones desaparegudes en víctimes, el dolor de les quals se sosté en el temps com una tortura que no té final. A això cal unir la possible corresponsabilitat dels estats en la comissió d’aquest delicte i també en la indiferència davant els drets de les víctimes i els familiars per part de les administracions públiques dels països responsables de la protecció de la vida durant el trajecte migratori.

Algèria ja ha tingut experiències col·lectives anteriors en cerques de desapareguts a frontera. El cas més destacable és la lluita protagonitzada per les famílies de persones desaparegudes de la regió d’Annaba l’any 2006.³⁰ En aquell moment l’equiparació que es feia en el relat europeu de persones migrants i terroristes va donar suport a aquests delictes que es varen dur a terme a través dels projectes de cooperació i externalització

30. Vegeu “Entretien avec maître Kouceila Zerguine, sur le phénomène de «El Harga» ou la migration illégale”. Disponible en: <https://www.kz-avocats.com/entretien-avec-maitre-zerguine-journal-elwatan/>

de fronteres en aquest cas amb Tunísia. L'any 2016 el Col·lectiu de Famílies de Desaparegudes d'Algèria (CFDA) i la Federació Euromediterrània contra les Desaparicions Forçades (FEMED) varen portar el cas a Ginebra, i continuen demanant justícia.

Una part important d'aquesta investigació ha estat la feina amb les famílies, que destaquen la manca d'informació sobre les tragèdies que succeeixen a la ruta algeriana. Això s'uneix a les relacions de poder que es donen a la frontera, tant institucionals com d'altres organismes, lligades a les discriminacions que pateixen les persones migrants. Durant l'elaboració d'aquest informe, hem detectat un cúmul de violacions greus de drets humans que provoca l'augment de notícies falses, extorsions i situacions d'indefensió. Per això, a continuació plantejam una anàlisi dels actors socials que operen a la zona pel que fa a la cerca i la identificació de les persones mortes i desaparegudes. Qui són? Quins són els seus objectius? Quin és el seu abast geogràfic? Quines capacitats presenten? Quins són els riscos que generen i/o enfronten?

Malauradament, durant el nostre treball de camp hem percebut que alguns dels actors socials han vist en la vulneració de drets humans una oportunitat de negoci, cosa que provoca la revictimització de les persones mortes, desaparegudes i els seus familiars.

“Quan les persones arriben pels seus propis mitjans és difícil saber si en falten, si es varen quedar a la mar o no. Per això, són molt importants les entrevistes a peu de platja, però han de tenir un enfocament que surti del marc de la seguretat i ens permeti també revisar els drets humans; en aquest cas, els drets de les desaparegudes i dels seus familiars”, líder d'una organització social.

ANÀLISI D'ACTORS SOCIALS

FAMILIARS I PERSONES QUE LIDEREN

DESCRIPCIÓ

Les famílies d'origen algerià són el principal actor que dinamitza les cerques de persones desaparegudes, la identificació dels cadàvers i la lluita per saber la veritat del que passa a la ruta algeriana de la Mediterrània Occidental. La majoria es troben a Algèria, però, a més, familiars que resideixen en altres països tenen un paper molt important. En aquest sentit, destaca el paper de la diàspora a França, seguida de la que es troba a l'Estat espanyol, en la recerca transnacional de les persones desaparegudes.

En moltes ocasions s'organitzen de manera informal, però això no resta efectivitat a les seves actuacions. El seu valor és que s'organitzen en relació amb les seves experiències, encara que tenen problemes seriosos d'accés al capital econòmic i social a l'hora de dur a terme les seves accions.

En aliança amb les famílies, hi ha els líders, persones que solen tenir un capital social i cultural a l'Estat espanyol i a Algèria i que també tenen capacitat de moviment transnacional. Solen arribar-los els casos a través de famílies i es comencen a comprometre amb les cerques i les identificacions.

OBJECTIUS

Trobar vives les persones desaparegudes, identificar els cossos trobats i repatriar-los al país d'origen.

Conèixer la veritat del que succeeix a la ruta migratòria algeriana.

IMPACTE GEOGRÀFIC

Com que es tracta d'una situació amb un impacte transnacional, les famílies i els líders han posat els seus esforços a millorar la seva presència a banda i banda de la frontera. Per això, han emprès les quatre accions següents:

- Crear xarxes amb la diàspora algeriana a països d'Europa.
- Integrar persones amb capacitat d'incidència transnacional.
- Usar les xarxes socials com a instrument per aconseguir presència i difusió de la informació a banda i banda de la frontera.
- Contactar amb organitzacions socials amb capacitat de cerca a banda i banda de la frontera.

CAPACITATS

Les famílies han mostrat altes capacitats d'autoorganització, encara que sigui per mitjans informals, tot destacant l'ús de xarxes socials (WhatsApp, Facebook, Tik Tok) per millorar la coordinació.

Parteixen d'una experiència pròpia i són les que estan més capacitades per obtenir les informacions necessàries. En aquest sentit, reconstrueixen les dades i les informacions referents a la reconstrucció dels fets que els permeten avançar cap al coneixement de la veritat.

Han capitalitzat un aprenentatge col·lectiu anterior sobre desaparicions que varen afectar en altres moments la societat, incloses les de persones migrants que varen tenir lloc a principi de 2000.

També mostren un coneixement important dels drets que els assisteixen a Algèria, i un percentatge molt alt interposa denúncies davant la Policia i altres estaments i administracions del país. Respecte a les accions legals a l'Estat espanyol, recorren a familiars residents a Europa i a líders de la comunitat amb més coneixements de la legislació vigent al país.

Tenen alta capacitat de cooperació amb organitzacions socials i institucions i prioritzen les relacions amb les que intervenen als llocs propers on es varen produir les desaparicions.

RISCS

Les famílies mostren un alt grau de dolor i frustració davant les cerques, perquè el context que s'ha explicat anteriorment no permet accedir fàcilment a la reconstrucció dels fets. És més, malgrat que iniciïn procediments de denúncia, el seguiment que se'n fa és nul i la cooperació transnacional entre ambdós països per donar resposta a les denúncies és pràcticament inexistent.

A més, tenen poc capital econòmic per abordar processos tan complicats i llargs i poc capital social i cultural sobre els processos legals que operen a l'Estat espanyol, sobretot quan es tracta de desaparicions a la mar.

Durant la investigació de la nostra organització hem detectat que aquesta manca de capital econòmic, social i cultural és aprofitada per organitzacions, persones individuals que es troben majoritàriament a l'Estat espanyol, per oferir-se a les famílies com a resposta a aquestes necessitats.

A causa de l'alta capacitat de cooperació dels familiars, que cerquen establir xarxes transnacionals, aquests grups han vist una oportunitat per crear sistemes d'estafa que en els darrers anys s'han anat implementant i han adquirit una gran dimensió, com veurem en aquesta anàlisi d'actors.

En aquest sentit, les xarxes socials tenen un paper important, en aquest cas negatiu, ja que la presència dels familiars és aprofitada per aquests grups per construir un relat que els permeti mantenir el sistema d'estafes.

És difícil entendre els marcs legals que operen a les regions on desapareixen les persones migrants, ja que, com hem dit anteriorment, a la frontera operen situacions d'arbitrarietat i manca de protocols.

Aquestes informacions confuses es converteixen en un risc perquè les famílies puguin continuar els processos de cerca i identificació.

D'altra banda, a la frontera es donen processos de criminalització de les migracions que acaben afectant també els familiars, en estigmatitzar les seves accions de demanda de justícia.

“La meva germana ha denunciat la desaparició del meu fill. Quan hi va anar, va voler presentar a la policia els papers dels altres joves que anaven a la pastera, que són aquí les seves mares [assenyala quatre dones], perquè li hem donat una còpia de tot a ella, les targetes d'identitat, fotos, contactes de la família. Però la policia li va dir que només podia posar la denúncia del seu nebot i no va voler agafar els altres papers”, tia d'un desaparegut que explica un fet a què es va enfrontar i que no disposava d'informació legal per rebatre la informació incorrecta que li havia proporcionat un funcionari públic.

ADMINISTRACIONS PÚBLIQUES

DESCRIPCIÓ

Durant l'elaboració d'aquest informe hem identificat els actors següents relacionats amb les administracions públiques, que tenen un paper decisiu en la cerca de les persones desaparegudes i la identificació de les persones mortes: dipòsits de cadàvers, funeràries, instituts de medicina legal, Policia, Guàrdia Civil, gendarmeria, recursos públics de rescat i salvament, jutjats, consolats i ambaixades, i ajuntaments.

En podem destacar les característiques següents respecte a les accions que emprenen amb les víctimes de les fronteres:

- Manca de formació, de protocols i de coordinació nacional i transnacional que permeti donar resposta a delictes com les desaparicions i les morts.
- Arbitrarietat en l'aplicació i la garantia dels drets de les víctimes i els seus familiars depenent de la zona geogràfica de l'Estat espanyol.
- Manca de transparència i intercanvi d'informació amb familiars i organitzacions socials.

OBJECTIUS

No presenten un objectiu clar de posicionament respecte a les persones mortes i desaparegudes a la frontera. Mostren un alt grau d'indiferència respecte d'aquestes persones.

IMPACTE GEOGRÀFIC

Se circumscriuen als seus àmbits territorials i ignoren la capacitat de col·laboració transterritorial i transnacional.

CAPACITATS

Les administracions tenen el capital econòmic i social per abordar les cerques de les persones desaparegudes i la identificació dels morts, així com per establir un acompanyament a les famílies.

RISCS

La indiferència i l'arbitrarietat al si de les administracions públiques generen processos de revictimització de les persones mortes i desaparegudes i els seus familiars. Poden, a més, provocar un detriment de la democràcia a les institucions públiques, ja que afecten la implementació de drets per part de les administracions.

Falta transparència en les accions duites a terme per les administracions.

Tenen poca capacitat de cooperació amb organitzacions sense ànim de lucre, familiars i líders. A més, durant la nostra recerca hem detectat una manca de coordinació entre les mateixes administracions, que provoca que els processos d'articulació interinstitucional fallin.

Quan les administracions no actuen de manera adequada garantint els drets de les famílies, les famílies es converteixen en víctimes de notícies falses i processos d'estafa.

“A Algèria, hi ha pocs cossos marítims que s'encarreguin dels rescats. Els pares esperen que surti el cos de la mar, i si no surt creuen que són vius, a Espanya, al Marroc, a Tunísia...” líder comunitària.

“Hem anat pertot arreu, a la comissaria, al Ministeri d'Afers Estrangers, a la governació, vàrem posar una denúncia aquí. També a Espanya hem denunciat, no ens han rebut al consolat, s'hi neguen. Anam als dipòsits de cadàvers quan apareix un cos. No fan res, no s'informen entre ells, la informació d'Espanya no arriba i la d'aquí tampoc allà. Tot és un embull, ningú fa res, nosaltres anam pertot arreu i la resposta és la indiferència, però són els nostres fills i no podem aturar”, mare d'un desaparegut.

ORGANITZACIONS SOCIALS

DESCRIPCIÓ

Les organitzacions socials són entitats legalment constituïdes als diferents països on opera la ruta migratòria. Moltes estan vinculades a treball amb població en moviment i, o bé tenen una línia de treball específica amb persones migrants desaparegudes, o les famílies hi contacten per a casos concrets.

També poden ser organitzacions el mandat de les quals és la cerca i la identificació de persones desaparegudes i que treballen específicament en les desaparicions a la frontera, entre altres àmbits.

Presenten una variada implementació geogràfica: poden ser locals, nacionals, europees, transnacionals i transfrontereres.

Totes les que s'esmenten en aquesta categoria fan les accions sense ànim de lucre a favor dels drets de les persones mortes i desaparegudes i els seus familiars.

OBJECTIUS

Tot i que el perfil és molt variat, hem identificat els elements següents que de vegades són compartits i d'altres s'individualitzen a cada organització:

- Proporcionar informació a les famílies sobre les persones mortes i desaparegudes.
- Proporcionar un acompanyament integral a les famílies víctimes de les fronteres.
- Cercar persones desaparegudes per obtenir informació sobre la situació en què es troben.
- Facilitar la identificació de persones mortes a la frontera.
- Acompanyar en un enterrament digne les persones mortes, respectant les creences de la persona i els desigs de les famílies.
- Aclarir els fets per iniciar processos legals de reparació i cerca de justícia.
- Denunciar i visibilitzar les víctimes de les fronteres per obrir camí cap a la no repetició.

IMPACTE GEOGRÀFIC

L'impacte geogràfic de les organitzacions socials és molt variat, tot i que cal esmentar que algunes tenen capacitat d'incidència transnacional i transfronterera.

CAPACITATS

Posseeixen capital econòmic, cultural i social per acompanyar l'enfortiment dels familiars i els líders.

Tenen possibilitats d'establir articulacions interinstitucionals que afavoreixin la transmissió d'informació des de les famílies cap a les institucions públiques.

Tenen capacitats de caràcter cooperatiu transfronterer.

RISCS

Algunes organitzacions no tenen un capital cultural i social que permeti un acompanyament adequat de la situació. Altres no tenen un capital econòmic per donar suport àmpliament als familiars.

Les diferències entre els objectius de les organitzacions i els de les famílies provoquen tensions entre tots dos actors socials.

Existeix el risc de la criminalització de la tasca de les organitzacions socials, sobretot de les organitzacions vinculades als drets de les persones en moviment.

“En aquesta organització hi havia un jove que s’ho prenia com una simple feina, que no em donava respostes. Tenia totes les portes tancades, jo anava per Facebook cercant informació sobre aquesta pastera. Cercava qualsevol diari, qualsevol notícia. A mi el que em donava esperança era arribar a tenir alguna resposta. Com explicaríem a les famílies el que estava succeint?”, líder comunitari.

ORGANITZACIONS I PERSONES QUE ES LUCREN AMB LES VIOLACIONS DE DRETS

DESCRIPCIÓ

En aquest apartat pretenem mostrar una sèrie d'actors, que hem descobert durant aquesta investigació, que durant els darrers anys han sorgit al voltant de la mort i la desaparició a la frontera. Des de diverses fórmules legals ocupen un buit deixat per l'Administració que serveix de marc per a l'extorsió de familiars de les víctimes.

OBJECTIUS

- Una cosa que els uneix a tots és l'ànim de lucre que s'aconsegueix a través de la difusió i la construcció de notícies falses i relats incerts sobre les desaparicions a la frontera.
- Una altra de les fórmules per lucrar-se és a través de la identificació i l'enterrament dels cossos aprofitant-se de la desesperació de les famílies per pagar per uns suposats serveis que no s'adapten a la realitat.

IMPACTE GEOGRÀFIC

La majoria d'aquest tipus d'actors identificats en aquest informe tenen una implementació geogràfica dins de l'Estat espanyol, i usen les xarxes socials per millorar les seves capacitats transnacionals com a element de captació de les famílies que cerquen persones desaparegudes.

CAPACITATS

Sobretot els actors d'aquest grup que es troben a l'Estat espanyol usen les seves capacitats socials i culturals per a l'extorsió a les famílies. En alguns casos han capitalitzat relacions interinstitucionals per construir una estructura creïble per als processos d'estafa. Utilitzen també un suposat capital polític i institucional per fidelitzar les famílies i que segueixin pagant.

Paradoxalment, tenen ressorts per accedir a la informació sensible a la frontera amb més celeritat que la resta dels actors.

RISCS

La mateixa existència d'aquests grups constitueix un risc per si mateix, suposa una revictimització de les famílies i pot ser constitutiu de delictes.

Les seves accions, a més, tenen un impacte en organitzacions socials, professions liberals i empreses, ja que utilitzen aquestes estructures de manera fraudulenta i això pot afectar la tasca dels actors esmentats a l'epígraf anterior.

A més, impacten en els drets de les persones mortes i desaparegudes i els seus familiars en generar indefensió que socava la democràcia.

“Hi ha tantes persones que utilitzen les llàgrimes dels pares, que se n'aprofiten de manera discreta per demanar-los doblers, que els diuen que són a la presó i que no els poden telefonar... Els posen també una altra excusa, que els fills han entrat i estan amb noms falsos, i això fa creure als pares que no han pogut desaparèixer a la mar. Des de l'arribada de la covid, se n'aprofiten molt, els diuen que són vius, que en tenen la certesa, que els han vist a la presó...”, líder comunitària.

HISTÒRIES DE VIDA

Història de vida I: Bilal, el dolor i la lluita per la justícia.

En Bilal és un home prim, però fort, que amaga darrere d'unes ulleres fosques uns ulls assotats per les nits sense dormir. “Pràcticament no menj, m'aliment de cafè, d'ençà que ell va desaparèixer només cerc i cerc sense aturar, la veritat. Érem tres germans, per això amb les sigles dels noms he creat la meva pàgina de Facebook. És guapo, no?”

El seu germà va desaparèixer a la ruta algeriana en una embarcació amb 11 persones que va sortir el 21 d'agost de l'any 2021.

“El primer que vaig fer quan vaig saber que havia viatjat va ser telefonar a una organització, una treballadora em va enviar el formulari d'una altra associació. Aquí va començar la història de la cerca. Vaig emplenar aquelles pàgines i vaig mantenir contacte amb la persona de l'associació. Em va dir moltes coses, eren desagradables i les canviava constantment, com que era mort o que havia estat segrestat.”

En el seu compromís per saber la veritat es va trobar amb altres famílies que també cercaven, des de 2019, 2020... Eren massa persones desaparegudes els éssers estimats de les quals no tenien respostes.

“He descobert, arran de la desaparició del meu germà, que hi ha molts de lladres. Molts, molts, molts, molts de lladres. Enganyen les famílies dient-los que tenen contactes amb les autoritats, que són associacions, ONG. No sé què va passar amb el meu germà perquè va passar a la mar i ningú sap què hi ha a la mar, però sí que et puc parlar de les històries de persones que s'aprofiten del dolor de les famílies.”

Davant la manca d'informació, en els darrers anys persones que ofereixen informacions no contrastades sobre el parador dels éssers estimats desapareguts s'han posat en contacte amb familiars com en Bilal, i fins i tot arriben a fer negoci amb les identifications dels pocs cadàvers que es troben. La desaparició del seu germà li fa mal, però també ha fet seu el desig de fer justícia davant les estafes, la indiferència dels governs i les violacions de drets de les persones mortes i desaparegudes i els seus familiars. Constantment investiga i prevé les famílies sobre aquells que fan negoci amb el seu dolor.

“Són diversos grups, alguns treballen junts, són a Espanya i les famílies no saben què passa allà, quines lleis hi ha. De vegades diuen que cercarem els seus fills a les presons secretes que hi ha allà. Altres vegades expliquen que hi ha cossos i envien fotos de cadàvers i autòpsies i també tenen un negoci amb la identificació i la repatriació. Aleshores demanen doblers, posen els seus comptes de PayPal per aconseguir fons o els del banc. Diuen a les famílies que tenen contactes amb la Policia espanyola, amb la Guàrdia Civil i que si envien doblers podran entrar a les presons i trobar els fills. Dic a les famílies que vagin alerta, però estan desesperades i acaben pagant per aquestes estafes i aquestes mentides. Tot és una estafa. El 99 % de les famílies els creuen perquè els diuen que cerquen a les presons. Els donen falses esperances i paguen per això.”

“El conec, vaig parlar amb ell, li vaig demanar per tres cadàvers del 21 de setembre de 2021, em va dir que havien trobat tres cadàvers i que els cremarien... Jo sabia que no, perquè vaig telefonar als meus contactes allà i em varen dir que tot això dels tres cadàvers no és cert. No els cremaran, ho va explicar i en un Live va posar el seu compte de PayPal per pagar.”

En Bilal es mou entre el compromís amb les persones desaparegudes i el dolor d'un país que no pot oferir un futur als joves, com ell mateix. Però no vol quedar-se callat. Durant aquest temps s'ha format sobre les lleis de l'Estat espanyol, els convenis de les Nacions Unides, està al corrent dels casos de víctimes de les fronteres, i des de les seves xarxes socials difon en tot moment notícies sobre el que passa a les rutes migratòries.

“Però com pots dir a les famílies que els cossos seran cremats? Quan li vaig demanar la prova de la crema d'aquests cossos, em va dir que en tenia la prova, era un paper d'un jutge, però diu que no me la pot donar, i una altra organització també va publicar aquesta història dels tres cossos que seran enterrats. D'on treuen també les fotos dels morts? És un gran negoci. He escrit a tot arreu també a Espanya i estic disposat a parlar per posar fi a això que fa tant de mal.”

Quan parles amb ell sobre el futur del seu país i els somnis del seu germà respon de manera categòrica.

“A Algèria, és com quan arribes a l'adolescència, comences a pensar a anar-te'n a Europa, a cercar una bona vida. Perquè a Algèria, la majoria dels joves tenen la mar al cap. Surten al dematí, miren al seu voltant, se les enginyen com poden, amb petites coses, però no hi ha futur. No, no són només els joves els que abandonen el país. Ara són també els pares i les espouses els que se'n van, això no passava abans. Són tants els que se'n van, se'n van tots, hi ha un gran èxode.”

Malauradament, en Bilal és conscient que aquesta partida deixa una empremta molt important de patiment a les comunitats del país.

“No, no, no, no, les famílies no estan organitzades. Ens organitzam com podem, anam de la mà, anam als ministeris, però sempre hi ha estafadors que no deixen en pau les famílies, i que els volen oferir les seves coses. Dic a les famílies on han de dirigir-se, a organitzacions que són serioses i no estafen, però de vegades no poden donar resposta a les famílies, o els diuen que varen desaparèixer a la mar, i clar moltes persones no poden sentir aquestes frases, són molt doloroses. Aleshores arriben les altres associacions i els diuen que els seus fills són a presons secretes espanyoles, que varen arribar bé i que quan

surtin els telefonaran. I paguen a aquestes ONG que diuen que ajudaran els harraga. Però han passat anys i els nostres fills no surten de les presons. Això passa també gràcies als buits jurídics, a les llacunes legals, a la complicitat dels estats que no donen resposta a les famílies i amaguen el que succeeix a la mar.”

En Bilal té molt clar la responsabilitat de les autoritats i s'arrisca a visibilitzar-la. La seva vida és investigar-ho des del dia 21 d'agost de l'any 2021. “Deman a les autoritats que obrin els expedients dels «desapareguts» i que en parlin. Perquè aquí a Algèria les autoritats, els mitjans de comunicació, no parlen dels «desapareguts». Que obrin els expedients dels harraga. Tot és política”.

Des de la seva ciutat, en Bilal segueix en contacte, teixint xarxes, amb altres familiars que cerquen. Molts són gent jove que han agafat la responsabilitat amb els nuclis familiars per cercar les persones desaparegudes i intentar identificar els cossos dels cadàvers trobats a la ruta migratòria.

“El futur? No sé què passarà, però el meu objectiu és no deixar mai d'investigar. No aturaré fins que em mori. No m'atur, som un militant. Perquè no puc, és en el meu sentit, ara”.

Història de vida II: Salma i el lideratge de la diàspora.

Tot i la seva joventut, na Salma, parla amb veu ferma i clara quan li demanen per la història del seu oncle. “Vàrem rebre una telefonada d'Algèria en què ens deien que havia arribat bé a Espanya i que l'havíem d'anar a cercar. No sabíem que se n'havia anat, però hi havia algú que sí que ho sabia i ens vàrem dir «bé, està bé, en principi ha arribat, l'hem d'anar a cercar». Així ho vàrem descobrir, perquè quan li vàrem intentar telefonar no va contestar.”

L'oncle de na Salma va sortir la nit del 2 de gener de 2022. Viatjava a la pastera amb altres persones, de diferents ciutats, totes algerianes excepte un marroquí. La família no sap exactament si eren 17 o 15 persones. De vegades la informació dels familiars no és gaire precisa, tot i que posen tot el seu esforç a reestructurar tota la informació.

“Ens varen dir que normalment hauria d'haver arribat, perquè varen calcular entre l'hora de sortida i el temps que es tarda a travessar. Primer vàrem telefonar al seu número, sense resposta, i després vàrem començar a telefonar a tots els seus amics que sabien que se n'havia anat, perquè també tenia amics a França que sabien que se n'havia anat. Així que, a poc a poc, intentam telefonar a tothom per veure si en tenen alguna notícia. Però fins ara ningú no ens en pot donar cap notícia. Nosaltres ens en vàrem assabentar tres dies després de la sortida. Per nosaltres tot va començar el 5 de gener. Després, altres persones que estaven amb ell al vaixell i que havien sobreviscut es varen posar en contacte amb nosaltres per dir-nos que alguna cosa havia anat malament i que ell havia desaparegut.”

La família inicia així la cerca desplaçant-se fins a Almeria, lloc d'arribada de l'embarcació. Com moltes altres famílies, es varen traslladar a diversos punts per posar denúncies, cercar als hospitals amb l'esperança de trobar una resposta al que va passar amb el seu oncle.

“Vàrem anar a la Policia i a l'oficina de la Creu Roja. No, no ens varen donar cap resposta precisa, només que sabien quins vaixells havien sortit i quins havien arribat, però que en qualsevol cas podien registrar la nostra sol·licitud i esperar notícies, però en realitat res precís. Això és tot el que vàrem fer, ho vàrem fer, vàrem posar un petit anunci de cerca en paper, el vàrem publicar a les xarxes socials i a les associacions, i això va ser tot. No podíem fer res més, no hi havia res més a fer. També intentam contactar amb les persones que estaven amb ell i que varen sobreviure. De fet, els supervivents varen parlar a través de xarxes socials i varen donar un relat del que va passar. No hi érem, així que no sabem si és cert o no, però va ser el que varen explicar.”

L'organització entre les persones que són a Algèria i les de la diàspora ha esdevingut clau per iniciar cerques de persones desaparegudes, i aquest és el paper que a na Mouna li ha tocat assumir.

“Gràcies a les xarxes socials ens vàrem poder comunicar amb les famílies de les persones que eren amb ell. Sobretot els que estaven a la mateixa ciutat d'Algèria, i ens hi vàrem posar en contacte, ens vàrem donar informació. També ens donam suport, cream un grup, i ja està. Ens vàrem posar en contacte diàriament. Però no hi ha cap organització formal, gairebé totes les famílies de l'embarcació són a Algèria i des d'allà han fet gestions amb la policia per a la denúncia, i també amb la Fiscalia. Però a Algèria tanquen els ulls davant això. A les autoritats no els importa, així que les famílies estan més desamparades, no veuen cap altra manera d'actuar. Sé que es va fer un reportatge a Algèria per denunciar-ho, va sortir a la televisió, però poca cosa més. Les famílies estan totalment abandonades, encara que al país ja han començat a fer manifestacions.”

Per a na Salma queda un llarg camí per fer que ha de dur a la reparació del dany que es produeix amb les víctimes a les fronteres.

“Som conscient que és molt difícil, atès el nombre de persones que desapareixen, així que imagin que per a les autoritats és molt complicat de gestionar. Però el que m'agradaria és que no tanquessin els ulls, perquè les autoritats algerianes saben què passa, i tanquen els ulls i els deixen anar, i les autoritats espanyoles saben què passa, de fet, no indaguen, perquè la majoria dels migrants no es queden a Espanya. Crec que els espanyols deuen pensar que no és el seu problema. Però és cert que en aquest punt hi hauria d'haver una explicació, un procediment clar, en un ordre, i així estaríem menys perduts. Potser un procediment per seguir: a qui dirigir-se, on denunciar la desaparició, i després tenir un interlocutor que ens mantingui informats de les novetats... M'agradaria que els estats no miressin cap a una altra banda, que no donessin l'esquena a la gent que fa aquest viatge allà, perquè tothom coneix aquest dolor, però ningú fa res.”

UN INFORME DE:

CA-MINANDO
FRONTERAS

AMB EL SUPORT DE:

Ajuntament de
Barcelona

